

ГРА В БІСЕР

Спроба загальнозрозумілого вступу в її історію

...non entia enim licet quodammodo levi-
busque hominibus facilius atque incuriosius
verbis reddere quam entia, verumtamen pio
diligentique rerum scriptori plane aliter res se
habet: nihil tantum repugnat ne verbis illustretur,
at nihil adeo necesse est ante hominum oculos
proponere ut certas quasdam res, quas esse
neque demonstrari neque probari potest, quae
contra eo ipso, quod pii diligentesque viri illas
quasi ut entia tractant, enti nascendique facultati
paululum appropinquant.

Albertus Secundus

Tract. de cristall. spirit. ed.

Clangor et Collof., lib. I, cap. 28¹

Рукописний переклад

Йозефа Кнехта:

...і хоч з певного погляду речі, що не існують,
віддавати словами легше й не так відповідально, як
речі суцї, особливо для людей легковажних, а про-
те для шанобливого й сумлінного історика вихо-
дить навпаки: найдужче не даються, коли їх хочеш
убрати в одержу слова, і все ж таки найдужче потре-

---

¹ Альберт Другий. Тракт. про кристал. дух., вид. Клан-
гор і Коллоф, кн. I, розд. 28 (лат.).

бують, щоб їх винесли на суд людський, певні речі, існування яких не можна ні довести, ні навіть припустити, але які саме тому, що шанобливі й сумлінні люди трактують їх немовби речі суцї, на крок наближаються до свого буття, до можливості свого народження.

У цій книжці ми маємо намір подати все, що нам пощастило знайти з убогого біографічного матеріалу про Йозефа Кнехта, який в архівах Гри в бісер зветься *Ludi Magister Josephus III*¹. Ми не можемо заплющувати очі на те, що ця спроба до певної міри суперечить чи нібито суперечить законам і звичаям Касталії. Бо якраз вилучення всього індивідуального і якомога повніше вростання окремої особи в ієрархію Виховної Колегії і Відділу Наук — один із найвищих принципів нашого духовного життя. І цей принцип так давно вже став традицією, що тепер неймовірно важко, а в багатьох випадках і зовсім неможливо відшукати відомості про життя і вдачу окремих осіб, які мали видатні заслуги перед цією ієрархією; дуже часто немає змоги навіть з'ясувати їхні імена. Але така вже характерна риса духовного життя нашої Провінції, що її ієрархічна організація понад усе ставить ідеал анонімності й дуже наблизилась до здійснення цього ідеалу.

Коли ми все ж таки твердо тримаємось свого наміру подати деякі подробиці з життя Ма-

---

¹ Магістр Гри Йозеф III (лат.).

гістра Гри Йозефа III і хоч приблизно відтворити його образ, то робимо це не тому, що визнаємо культ особи чи — як може декому здатися — хочемо повстати проти звичаїв, а зі щирого прагнення прислужитися істині й науці. Давнє правило каже: чим чіткіше й категоричніше ми формулюємо тезу, тим невблаганніше вона вимагає антитези. Ми схвалюємо й шануємо ідею, що лежить в основі анонімності наших Колегій і нашого духовного життя. Та досить глянути на його передісторію, особливо на розвиток Гри в бісер, і ми неодмінно переконаємось, що кожна фаза того розвитку, кожне вдосконалення і зміна Гри, кожна важлива реформа в ній, чи прогресивного, чи консервативного напрямку, хоч і не обов'язково вказує на свого єдиного, справжнього натхненника, зате яскраво виявляє свою суть в особистості того, хто здійснює зміни, хто стає інструментом перетворення і вдосконалення.

Щоправда, ми тепер вкладаємо в поняття «особистість» зовсім інший зміст, ніж його вкладали біографи й історики давніших часів. Для них, а особливо для авторів тих епох, коли помітне було велике зацікавлення біографіями, можна сказати, найістотнішим у людській особистості здавалося відхилення від норми, аномалія, щось неповторне, інколи навіть просто патологічне, а ми тепер видатною особистістю можемо назвати тільки ту людину, якій пощастило уникнути будь-яких оригіналь-

ностей та дивацтв і якнайповніше злитися із загалом, якнайбільше прислужитися понадособовому. Коли ми придивимося пильніше, то побачимо, що цей ідеал був відомий уже в давнину: скажімо, образ Мудреця чи Досконалого в стародавньому Китаї або ж ідеал Сократового вчення про чесноти майже не відрізняється від теперішнього нашого ідеалу. Та й чимало великих духовних організацій, наприклад, римська церква в часи свого найбільшого піднесення дотримувалась таких самих принципів, і не одна велика постать з її історії, як-от хоча б святий Фома Аквінський, здається нам, так само, як скульптури стародавніх греків, швидше класичним взірцем певного типу, ніж індивідуальністю. А проте в часи реформації духовного життя, яка почалася в двадцятому сторіччі і спадкоємцями якої ми стали, цей давній, високий ідеал був майже цілком утрачений. Ми дивуємося, коли знаходимо в біографіях із тих часів докладні розповіді про численних братів і сестер героя чи про те, які карби лишили в його душі прощання з дитинством, переходний вік, боротьба за визнання, туга за коханням. Нас, людей нової епохи, цікавить не патологія чи історія родини, не статеве життя, травлення чи сон героя; навіть його духовні джерела, його виховання під впливом улюбленої праці чи улюблених книжок не мають для нас великого значення. Ми тільки того вважаємо героєм, вартим особливої уваги, хто завдя-